

VARYANT, DEĞİŞKEN VE VARYASYON DİLBİLİMİ

Hülya AŞKIN BALCI¹

ÖZET

Dil incelemeleri açısından dilsel varyasyon ve dilsel farklılıklar üzerine yapılan çalışmalara bakıldığında bu konuya olan ilginin yüzyıllar önce dile bağlı olarak değiştiği görülmektedir. Bilimsel olarak başlangıcı hakkında bilgi aranırca o zaman dilbilimine giriş ve toplumdilbilimin başlangıcına bakarak farklı bilgilere ulaşmak mümkündür.

Son zamanlarda dil kullanımındaki değişiklikler sebebiyle dil içindeki varyasyonu kapsamlı bir şekilde iç ve dış yapıdaki dil çeşitlerine göre açıklamaya çalışan “varyasyon dilbilimi” güçlü bir ilgi odağı haline gelmiştir. Bazı dilbilimciler toplumdilbilime atıfta bulunarak başlangıç noktasının bu dilbilim dalının ortaya çıkmasıyla oluştuğunu düşünmekte ve varyasyon dilbilimi ile toplumdilbilimini eş anlamlı kullanmaktadır. Her ne kadar çoğu zaman toplumdilbilimle ayrı anılsa da aslında bu dilbilim dalı toplumdilbilimin bir alt dalı olarak dilbilimde yerini almıştır. Bu tür araştırmaların 1960’lardan veya 1970’lerden beri dilbilim çalışmalarında var olduğu ve bu dilbilim alanına ait çalışmaların temel niteliğini oluşturan metinlerin ve açıklamaların ise 1990’lara dayandığı ifade edilmektedir².

Dil içindeki kullanımların dilbilimsel olarak tanımlanmasında hem konuşucu odaklı hem de dinleyici odaklı özelliklere göre deneysel ve teorik olarak irdelenmesi gittikçe önem kazanmaktadır. Varyasyon dilbilimi de dil içi ve dil dışı farklılıkların ve çeşitlerin sınıflandırılmasını belirlemek için dillerin eş zamanlı ve karşılaştırmalı bir çalışmayla ele alınmasını önermektedir. Bu nedenle ilgili dilbilim dalı, dil tipolojisi, alan tipolojisi ve evrensel araştırma yönelimlerinin yanı sıra karşılaştırmalı çalışmaların da bir alt disiplinini oluşturmaktadır. Bilimsel kanıtlar sayesinde dildeki zenginlik ve farklılıkların ortaya çıkarılması sağlanarak dilbilgisinin tüm düzeylerinde bulunan dilsel kalıpların daha iyi anlaşılması hedeflenmektedir.

Dildeki çeşitlilik, konuşma üretimi ve konuşma algısı, dil kullanımının sosyal bir alanda gerçekleşmesine göre değişmektedir. Dildeki bu eğilimin aslında Saussure’un dil ve söz arasındaki ayrımı ile başladığı söylenebilir. Saussure, dilin düzeni ve yapısı ile ilgili dilbilimsel çalışmaların yapılması gerektiğini ve bilimsel olarak dilde düzensiz ve değişken yapıların olduğunu ifade etmiş; yarım yüzyıl sonra Chomsky ise edim ve yeti kavramlarıyla dilbilime yeni bakış açısı kazandırmayı başarmıştır. Bu bakış açıları çerçevesinde farklı dilbilim yaklaşımları ortaya çıkmıştır. Varyasyon dilbilimi de farklı konuşmacıların birbirinden farklı gerçekleştirdikleri yapıları, konuşmacıların sosyal özelliklerini, sosyal değişkenleri ve sosyal kategoriler gibi konuları irdelemektedir. Biz de bu çalışmamızda varyasyon dilbilimini açıklamaya ve bu dilbilim dalıyla ilgili terimleri irdelemeye çalışacağız.

Anahtar Kelimeler: Varyasyon dilbilimi, varyant, varyasyon, değişken, toplum.

¹ İstanbul Üniversitesi-Cerrahpaşa HAYEF Türkçe ve Sosyal Bilgiler Eğitimi Bölümü Öğretim Üyesi.

² Ayrıntılı bilgi için bk. Sinner 2014:10.

VARIATION LINGUISTICS AND MODELS

ABSTRACT

When looking at the answer to the question of when studies on linguistic variation and linguistic differences began in language studies, it will be seen that the beginnings of interest in such aspects changed depending on the language centuries ago. However, if information is still sought about the beginning of science, then it is possible to access different information by looking at linguistics and the beginning of sociolinguistics.

Recently, due to the changes in language use, "linguistics of variation", which tries to explain the language varieties of the internal and external structure comprehensively, has become a strong focus of interest. Since some linguists refer to sociolinguistics, the starting point is formed by the emergence of this branch of linguistics, and variation uses linguistics as a synonym. Although it is often mentioned separately with sociolinguistics, this branch of linguistics actually takes its place in linguistics as a sub-branch of sociolinguistics. It is stated that the beginning of this research direction has been in linguistics studies since the 1960s or 1970s, and the texts and explanations that constitute the basic characteristics of the studies in this linguistics field are based on the 1990s.

The explanation of language production should be examined both empirically and theoretically, since the definition of linguistic uses in language is based on both speaker-focused and listener-focused examinations. Variation linguistics also advocates the making of languages with a simultaneous and comparative study to determine the linguistic differences and limitation of variations. For this reason, it is accepted as a sub-discipline of comparative studies as well as other tendencies such as language typology, field typology and universal research. Thanks to scientific evidence, it is aimed to reveal the richness and differences in the language and better understand the linguistic patterns at all levels of grammar.

Variations in language, speech production, and speech perception change according to language usage in a social area. It can be said that this tendency in the language actually begins with the distinction between Saussure and language. Saussure believed that linguistic studies related to the order and structure of the language should be done and that there were irregular and variable structures in the language. Half a century later, Chomsky succeeded in gaining a new perspective on linguistics with the concepts of performance and competence. Different linguistic approaches have emerged within the framework of these perspectives. Variation linguistics also examines topics such as the different speakers, different structures, social characteristics of the speakers, social variables and social categories. In this study, we will try to explain the linguistics of variation and to examine the terms related to this linguistics.

Keywords: Variation linguistics, variant, variation, variable, society.

1.0 GİRİŞ

Antik çağdaki dil anlayışından günümüze kadar doğası, işlevleri ve kullanımlarıyla ilgili olarak “dil” etrafında dönen derin dilbilimsel soruların yansımaları hep tartışılmıştır. Eski Yunan ve Latin geleneğinde olduğu gibi dil ve felsefe arasındaki ilişki ve dilin gerçekliğe uygunluğu üzerine yapılan saptamalar, çalışmaların yönünü belirlemiştir. Bu dönemde Aristo dili, sistematik olarak tekrar tekrar ele alarak felsefeye erişimin bir aracı olarak görmüştür. Bu nedenle, dilin performansı, sınırları, doğası ve yapısının dikkate alınarak doğru bir şekilde değerlendirilmesi ön plana çıkarılmaya çalışılmıştır. Böylece Aristo, dilbilimsel düşünmeyle ilgili temel araştırma alanlarını sistemleştirmiş ve bazı önemli kavramsal ayrımları ana hatlarıyla ortaya koymuştur. Ortak düşünce yapılarına atıfta bulunan dilbilgisi yapılarının araştırılması, Aristo geleneğinde önemli bir yer tutmaktadır. Ax’a (1992:244) göre Aristo, bu konudaki düşüncelerini 7 başlık altında şu şekilde ifade etmektedir:

1. İşaret kavramının gelişimi: Dilsel işaretin fonetik (ifade) ve psikolojik (içerik) açıdan oluşması. Sözcüklerin ilgili şeyi sembolleştirilmesi,
2. Açıklama tümcelerinin mantıksal-anlamsal anlayışı: Tümcenin öznesi ile yüklemi arasında mantıklı bir ilişki vardır. Bir adla temsil edilen bir nesne hakkında bir şey söylenir. Açıklamalara bir doğruluk değeri atanabilir. Bunlar doğru veya yanlış olabilirler,
3. Edimbilimsel yaklaşım: Aristo ifade türlerini ayırır. “Logos poeticos”, dilin üslup ve sözbilimsel kullanımı ile ilgilidir. Dilin temel bir eylem biçimi olarak kullanılması ise “logos pragmaticos” ile ilgilidir,
4. Sözcük anlambilimi: Aristo birtakım önemli anlambilimsel ilişkilerle uğraşmıştır. Sözcük yapısındaki bilgi eksikliklerinin ve yanlış anlamaların kaynaklarını ortaya çıkarabilmek için sözcüksel boşlukların belirsizliği ve çokanlamlılık konusunu irdelemiştir,
5. Anlam analizi: Kavramsal çalışmasında anlam farklılaştırıcı özellikler üzerine durarak bileşen çözümlemesini bilimsel uygulama için verimli hale getirmiştir,
6. Dilsel yapının analizi: Dilin sesbirim, morfolojik ve sözdizimsel yapısı hakkında çeşitli orijinal anlayışlara sahiptir,
7. İnsan dilinin doğası: Son olarak mantıklı ve insan dilinin benzersiz özelliklerini tanıyarak anlamlı dil ile diyalektleri karşılaştırmıştır.

Son olarak belirtilen “insan dilinin doğası” kısmı, birçok çalışmanın ve dilsel çözümlemelerin temel araştırma alanlarını oluşturmuştur. Dilin kendi içindeki esnekliği onun uzlaşımaya dayalı değişebilirliğinin bir göstergesidir. Bu nedenle dilbilimdeki varyasyonlar üzerine yapılan araştırmaların zamanımızın yeni bir keşfi olmadığı - yukarıdaki açıklamalardan da görüldüğü gibi- şaşırtıcı değildir. Saussure’un dili, bağdaşık bir yapı olarak göstermesi ve dilsel değer üzerinde durması bile farklı dil biçimleri ve dilin varyantlarının önemini açıkça ortaya

koymaktadır. Dildeki farklı varyasyonlara (akademik dil, haber dili, gündelik dil, resmi dil vs.) rağmen dilbilim uzun bir süre sadece yazılı dil ile sözlü iletişim arasındaki farkı, inceleme konusu yapmıştır. Toplumsal parametrelerin farklı bakış açılarına yol açması sebebiyle geçen yüzyılın sonunda araştırma konuları genişletilerek dilin çeşitleri, dilbilimde sabit bir araştırma konusu haline gelmiştir. Konunun önem kazanmasıyla birlikte birçok dilci bu konuya eğilerek farklı bakış açıları ortaya atmıştır. Örneğin Bühler dil çeşitliliği ve dil değişimindeki işlevleri dilsel işaretlere bağlamıştır. Bunlar;

- a) Sunum işlevi
- b) İfade işlevi
- c) İtiraz işlevi

olarak adlandırılmaktadır. Daha sonraki yıllarda Bühler tarafından özel olarak geliştirilen model sıklıkla değiştirilerek konuşmacının niyeti, dilin bilinçli tasarımı gibi soruların etkisiyle genişletilmiştir. Dilbilimci Jacobson ise yukarıdaki sınıflandırmayı yeniden adlandırarak dil kullanıcıların ruhsal durumlarını da göz önüne alarak dilin işlevleri arasında şu ayrımı yapmıştır (Toklu 2009:29):

- a) Duygusal işlev,
- b) Çağrı işlevi,
- c) Betimleme işlevi,
- d) İlişki işlevi
- e) Üstdilsel işlev,
- f) Şiirsel işlev

Bu araştırmaların yanı sıra 20. yüzyılın başlarında yapılan çalışmalarda, dilsel iletişimin genellikle konuşma dilinde yapıldığı ve bununla birlikte alt ve üst sınıfların, köy ve şehir yaşantısındaki dil farklılıklarının yol açtığı dil değişiminin ele alınmasıyla dildeki toplumsal göstergelerin araştırılması hız kazanmıştır.

Anadilimizi konuştuğumuzda, aynı dili konuşan kişilerle ortak bir dil kullandığımız için genellikle zahmetsizce iletişim kurarız; ancak bu kullanım esnasında karşımızda konuşan kişinin dilde kullandığı farklılıklara bakarak konuşmadaki özelliklerini algılayabilir veya hangi sosyal gruba ait olduğunu çıkarabiliriz. Böylece kendimizi dil kullanımındaki konuşma durumunun özel koşullarına uyarlayarak konuşma biçimimizi belirler ve akadaşlarımızla veya ailemizle gayri resmi bir ortamda çok resmi bağlamlardan farklı konuşabiliriz. Bu şekilde dil, toplum içinde farklı şekillerde ortaya çıkabilir. Kimin, neyi, nasıl, nerede ve kiminle konuştuğuna bağlı olarak dilin farklı kullanımlara açık olduğu uzlaşımsal değişebilirliğinin bir kanıtıdır. Örneğin Karadenizli birisiyle konuşurken onun konuşmasından onun hakkında ipuçları elde edebiliriz. Biz de bu çalışmamızda insan dilinin doğası gereği dil içindeki farklılıkların ve bu farklılıkların dinamiğini açıklamaya çalışan varyasyon dilbilimi hakkında bilgiler vererek bu dilbilimin özelliklerini açıklamaya çalışacağız.

2.0 Varyasyon, Varyant, Değişken, Eğitim

Dil kullanımı sırasında bireyin kendi diline karşı tutumu ve başka bir bireyin diline karşı olan tavrı, kişinin öznel tutumlarına göre şekillenir. Bu bir kişinin normlarıyla yakından ilişkili olan özel bir değerlendirme modelidir. Aslında burada değerlendirilen sadece dil değildir. Aynı zamanda konuşmacının kendisi ve kültürel değerleri de ön plana çıkarılmaktadır. Dil anlayışı bu nedenle “kodlanmış normlara yönelmek için kullanılan bir ölçüt ve sosyal yönelime hizmet eden” (Dittmar, Schlobinski, Wachs 1986: 89) önemli bir unsur olarak hayata geçmektedir.

Konuşmacı kendi diline ve sosyal yapıya göre sınıflandırmalar yaparak değerlendirmelerde bulunur. Böylece karşılıklı bir süreç başlar ve belirli bir dil çeşidi seçilerek tanımlama işlemi sona erer. Burada belirli bir gruba ait olan bir konuşmacı varsa aynı konuşmacı duruma bağlı olarak kendi dil kullanımını da değiştirebilir. Bilinçli veya bilinçsiz dil seçimi dil kullanımıyla ilgilidir. Dolayısıyla dil tutumları konuşmacının kendi diliyle nasıl yüzleştiğine ve onu nasıl değerlendirdiğine göre değişmektedir. Henne (1986: 227) dil tutumlarını “dilsel öz-değerlendirme bilinci, standart dilin çeşitliliği durumunda gerekli bir öz-değerlendirme süreci” olarak tanımlamaktadır. Böylece dil tutum araştırmalarıyla benlik imajı, değerler ve normlar, toplumla ilişki ve bireyin niyetleri hakkında bilgilere ulaşılabilmektedir. Farklı dil seçimleri her zaman konuşmacılar tarafından iletilebilecek bir dil içindeki her türlü çeşitlenmelerin (varyantların) seçimiyle gerçekleştirilir. Böylece varyantlar, aynı dildeki alternatif ifadeleri içermektedir.

Tüm dil seviyelerindeki değişkenlerin varlığına göre fonolojik, morfolojik-sözdizimsel ve sözcüksel-sözlüksel varyantlara göre;

- a) geliyom, geliyorum
- b) Ayşe'nin arkadaşı, arkadaşı olan kız
- c) Aynasız-polis, ev-konut

gibi değişimler söz konusu olmaktadır. A örneğindeki varyantlar, fonolojik değişken “y,o,m,r,u,”ya dayanmaktadır. B de ise varyantlar morfolojik-sözdizimsel değişkene göre şekillenirken c örneğindeki varyasyon (değişim) sözcük bazında kendisini göstermektedir.

Dil değişkeni, Labov kökenli bir kavram olarak sosyal değişkenlere (yaş, cinsiyet, sosyal sınıf, etnik köken vs.), üslup (gündelik, resmi, biçimsel vs.) ve dil değişkenlerine (tonlama, vurgu vs.) göre farklılık göstermektedir. Böylece sosyal olarak belirli varyantların seçimi iletişim durumu, sosyal sınıf, bölgesel köken, yaş veya eğitim gibi dil dışı birçok faktörlere bağlı olarak şekillenmektedir. Duruma bağlı olarak konuşmacılar dil becerilerinin farklı bölümlerini kullanarak bir konuşmada ağız özelliğinden standart dile geçebilmekte veya bunun tersini de

yapabilmektedir. Bir çeşitlilikten diğerine sorunsuz bir şekilde geçilmesi ve değiştirilebilmesine “kod değiştirme (kod kaydırma³)” denmektedir. Son zamanlarda bu konu hakkındaki çalışmalara sıkça rastlanmaktadır.

Chomsky'nin de (1986) ifade ettiği gibi “Her insan farklı dil konuşur. Onlara bazen biçem veya ağız özellikleri katarız ama bunlar gerçekten farklı dillerdir.” çünkü çeşitlilik, dillerin evrensel özelliklerinden birisidir. Bu şekilde dil birimleri işlevlerini değiştirmeden veya kaybetmeden farklı şekillerde dile yansiyabilirler. Başka bir deyişle, dillerin yapı öğeleri, iki veya daha fazla farklılığın sıklıkla mevcut olduğu potansiyel değişkenlerdir. Bir dil içindeki her türlü çeşitlenmeler (varyant) özel olarak kullanılan, duyulabilir veya okunaklı dilsel formlarla tanımlanabilmeleri bakımından farklı bir statüye sahiptir; ancak bu her zaman daha soyut ve teorik bir seviyeye dayanan değişkenlerin belirlendiği varsayımıyla açığa çıkarılabilmektedir. Varyasyon (değişim) dil içindeki yapı taşlarını ve düzeni fonetik, morfolojik, sözdizimsel ve edimsel olarak etkilediği için değişkenlerin araştırılması gerekmektedir. Dil içindeki evrensel özelliklerden biri olan varyasyon, dilsel birimlerin işlevlerini değiştirmeden ve hatta kaybetmeden farklı şekillerde gerçekleştirilebileceğini göstermeye çalışmaktadır. Varyantlar ise özel olarak kullanılan, duyulabilir, okunabilir dil biçimleriyle tanımlanabilmeleri bakımından farklı bir pozisyona sahiptir. Her zaman daha soyut ve teorik düzeyde kurulan değişkenlerin belirlenmesi koşuluyla gerçekleşir. Değişkenler ise konu alanına göre teorik yaklaşımlara bağlı olan sistematik dilsel kategorilerdir. Bu yüzden konuşmacı ile ilgili varyasyon, dil edinimi ile doğrudan bağlantılı olduğu için konuşmacının sosyal ortama göre dil durumunu yansıtmaması konuşmacıyı direkt etkilemektedir. Dil kullanımı ve sözün gerçekleştiği geleneksel bağlam ve gerekliliğe uygunluk (resmi, gayri resmi) önemlidir. Durumsal veya daha kesin olarak üsluba göre konuşmacı kendisine sunulan varyantlardan birini seçerek konuşmasını gerçekleştirir. Zaten varyasyon kavramı, dilbilimin doğasında yatmaktadır. Dil kullanıcısı ve bağlam arasındaki dinamik etkileşim her zaman özellikler ve yapılar arasındaki farklılıkları ortaya çıkarmaktadır. Dil çeşitli şekillerde değiştiği için birbirlerinden temel olarak farklı olan ve dilbilim teorisi için farklı çıkarımlara sahip olabilecek tartışmasız iki çeşit varyasyondan bahsedilebilir.

- a) Konuşmacılar arası varyasyon
- b) Bir konuşmacının içinde bulunduğu varyasyon

Dil kullanımındaki farklılıklara göre insanların farklı etkenlere bağlı olarak eğitim, ekonomi, yaş vs. gibi unsurları oldukça farklı şekillerde konuşmalarına yansıttıkları ve bu konuşma topluluklarına katılanlar için dilsel özelliklerin dil ve toplum arasındaki ilişkiye göre farklı oluşması, varyasyonları beraberinde getirmektedir. Belirli bir dilin kullanım biçimlerindeki sosyal, bölgesel, bağlamsal farklılıklar; diller, lehçeler veya konuşmacılar arasındaki değişkenlik, “konuşmacılar arası varyasyon” olarak tanımlanmaktadır. Genellikle konuşmacılar arası varyasyon, telaffuzun (sözdizimi veya sözcük dağarcığı) konuşmacı grupları arasında nasıl değiştiğini araştırmaktadır. Belirli bir grubun, belirli bir değişkeni belirli bir gruba göre farklı bir şekilde nasıl ürettiği bu varyasyonda irdelenmektedir. Tek bir konuşmacının dili içindeki değişim ise “bir konuşmacının içinde bulunduğu

³ Bk. Öztürk, Balcı, Balcı 2019,137.

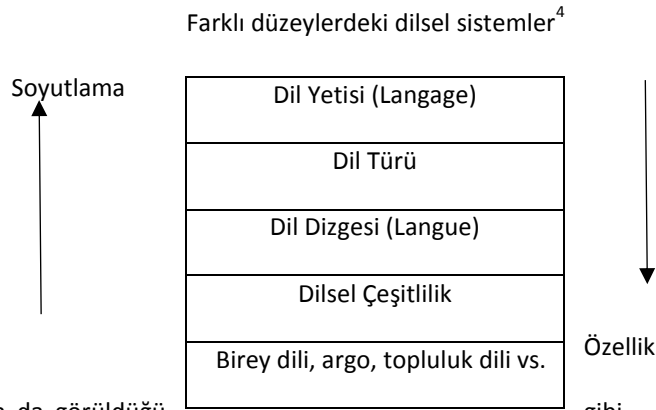

varyasyon” olarak gösterilmektedir. Aslında Honeybone’nın (2011) da ifade ettiği gibi burada temel problemin kalbine giden iki sorunun cevabı araştırılmaktadır:

- Dil ile ne demek istiyoruz?
- Dillerle ne demek istiyoruz?

Burada kastedilen sadece birey tarafından algılanan ve anlaşılan değil, aynı zamanda topluma iletilen ve paylaşılan dil varyasyonudur. Şu unutulmamalıdır ki gerçek dilsel nesne, her konuşmacının kendi dilbilgisinde saklıdır. Bu şekilde varyasyon, insanların dillerini kullanma biçimine, diğer dil ve kültürlerle temas etmesine göre değişmektedir. Dil yapılarının farklı yönleri (sözdizimi, morfolojisi, fonolojisi, vb.), dilleri birbirlerinden ayırmaktadır. Wolfram'a göre (2006: 333) “Yapı dilin kalbinde ise, varyasyon ruhunu tanımlamaktadır.” Dillerin değişebilir özelliği sebebiyle dilsel varyasyonu, öğrenme ve edinme sürecinin bir parçası olarak göz ardı etmemek gerekir. Zaten Weinreich, Labov ve Herzog’da varyasyonu, dilbilgisi için yaşam boyu veya daha ziyade edinilen dilbilgisine özgü bir fenomen olarak kabul etmektedir (Munson, Edwards, Beckman 2005).

Görüldüğü gibi varyasyon, dilsel iletişim biçiminin eylem şekli olarak sadece konuşmacıların bazen farklı bir şey söyledikleri için değil, konuştıkları ilkeler, dilde değiştirdikleri yapılar ve desenler nedeniyle de önemini hissettirmektedir. Bu nedenle varyasyon, bireylerin etkileşim esnasında dil sistemini değiştirdikleri ve dönüştürdükleri dil kullanımlarını kayıt altına almaya çalışmaktadır. Labov’un (1972) da ifade ettiği gibi dilin içsel bir parçası olan varyasyon, aynı şeyi söylemenin iki veya daha fazla yolu olarak düşünülmelidir. Tek bir konuşmacının ifadeleri de (yani “bireysel dil” de) varyasyonun ilgi odağındadır. Bunun yanı sıra diğer çeşitlilikler de varyasyonun inceleme alanına girmektedir. Birey, grup ve dil topluluğuna göre ortaya çıkan varyasyonun aşamaları ise şu şekilde gösterilmektedir:

Bir dil türü, yukarıda da görüldüğü gibi, dil yetisi ve dil dizgesi arasındaki soyutlama⁵ düzeyinden oluşmaktadır. Böylece dil incelemeleri açısından işlevsel eşdeğerliliğe göre varyantların iletişim açısından önemsiz olduğu sonucuna varmanın yanlış olduğu düşünülmekte ve farklı

⁴https://www.christianlehmann.eu/ling/ling_theo/index.html?https://www.christianlehmann.eu/ling/ling_theo/variation.php

şekillerde ortaya çıkan kullanımların da değerlendirilerek dil içindeki işaretler açısından irdelenmesi ön plana çıkmaktadır. Bu yüzden dili, sürekli olarak kullanımla dönüştürülen dinamik bir sistem olarak kabul etmek gerekir.

Dilsel yapı, konuşma topluluğundaki değişimi yöneten kurallar aracılığıyla konuşmacı ve yapıların düzenli olarak farklılaştırılması ve dilin doğal sonucu olarak ayrışık yapıların kontrolünü içermelidir. Dilsel özelliklerin bireyleri, grupları, toplulukları, devletleri ve ulusları ayırt ettiğini unutmamak gerekir. Dilbilgisinin her seviyesinde, bir dilin her çeşidinde, bir dilin her tarzında, her konuşmacıda ve hatta aynı söylemde, aynı tümcede değişkenlik ortaya çıkabilir. Bu değişkenlik sözcük düzeyinde, sesbilimsel düzeyde, anlamsal düzeyde, biçimbilimsel düzey ve pragmatik-üslup düzeyinde olabileceği için bu düzeylerin ayrıntılı incelenmesi gerekmektedir. Varyasyon bilgisi eksikliği, bir dilin konuşmacıları arasında hedef dili kullanma biçiminde değişkenlik göstermesi nedeniyle etkileşim sırasında anlaşılabilirlik ve kavrama açısından sorunlara yol açabilmektedir. Bu nedenle bireylerin veya bir konuşma topluluğunun günlük konuşmalarında kullandıkları belirli türde varyantlarının belirlenmesi gerekmektedir. Dilin farklı bağlamlarda nasıl değiştiği konusunu açığa çıkarmak ve çeşitli bağlamlarda iletişim kurmak için gerekli dilsel araçları bu şekilde sağlamak önemlidir. Çünkü dil sürekli gelişmekte ve farklı bağlamlardaki kullanımlarıyla şekillenmektedir. Bu konuda eğitim açısından dil sisteminde veya konuşma topluluğunun sosyal yapısında bulunan faktörler ve dilsel sistemdeki değişken olan yapıların da irdelenerek gerekli görüldüğünde öğretilmesi birçok konuya açıklık getirecektir. Dilin ana dili, ikinci, üçüncü veya yabancı bir dil olması durumunda bağımsız olarak dil sınıfında da varyasyon öğretimi yoluyla öğretmenlerin örneğin ikinci dil, yabancı dil bağlamında telaffuz problemlerinin ve yanlış yorumlamalarının önüne geçilmesi sağlanacaktır.

Dilin, sadece ders kitaplarındaki dil tarafından değil farklı türlerden oluştuğunun bilinmesi gerekmektedir. Varyasyonun dil sisteminin bir parçası olduğu ve konuşmacıların iletişim ihtiyaçlarını karşılamak için dilin yapısını şekillendirdiği göz önüne alındığında dilsel varyasyon öğretimi reddetmek pek mümkün olmayacaktır. Özellikle dilsel varyasyonu öğrenmek, yabancı öğrencilere fayda sağlayacaktır. Öğrenciler, dil ve toplum arasındaki ilişkiye, bir ulusun dil kullanımına ve kimlik oluşumuna etki eden sosyal, tarihsel ve kültürel konulara vakıf olacaktır. Böylece öğrencilerin hedef dil topluluğuna karşı olumlu tutumları geliştirilerek iletişimsel yeterlilikler ve bunun işlevsel olarak nasıl işlendiğine ilişkin dilbilimsel farkındalıklar geliştirilecektir.

3.0 Varyasyon Dilbilimi

Son zamanlarda hızla gelişen bilgi ve iletişim teknolojileri sebebiyle bir bilgi toplumu haline geldik. Bu sebeple “bilgi ile nasıl karşı karşıya olduğumuz ve bunu dil içinde farklı şekillerde nasıl dile getirdiğimiz” gibi soruları araştırmalarda sıklıkla duymaya başladık. Karmaşıklığı ve çeşitliliği nedeniyle bilimsel ve sezgisel anlamda yeterince tanımlanmamış bir araç olarak dilin, daha kesin bilgilere ve araştırmalara hatta yorumlara göre

⁵ Burada soyutlama “bir nesnenin özelliklerinden veya özellikleri arasındaki ilişkilerden herhangi birini tek başına ele alan zihinsel işlem, gerçeklikte ayrılmaz olanı düşüncede ayırma, abstraksiyon (Türkçe Sözlük, 2011)” anlamında kullanılmaktadır.

açıklanmasına ihtiyaç duyulmaktadır. Bu şekilde dilsel çeşitliliklerin belirlenmesiyle bir toplumun içindeki çeşitli bilgi ve dilsel birikimlerin kendilerini hangi dilsel yapılarla sunduğuna bağlı olarak farklı dilbilimsel alanlar ortaya çıkmıştır. Varyasyon dilbilimi de bu şekildeki ihtiyaçlar doğrultusunda oluşmuş bir dilbilim dalıdır. Özellikle üretim ve algılama sırasında dilin nasıl depolandığına ve erişildiğine ilişkin bilgiler;

1. Dilin günlük hayatta farklı konuşmacılar arasında dilbilgisinin tüm seviyelerinde nasıl kullanıldığı,
2. Algılayıcıların hem dilsel hem de dilsel olmayan bilgilere dayalı üretim eğilimlerinden nasıl etkilendiği,

gibi konulara farklı bakış açıları sunmaktadır. Güncel ve sistematik olarak dil varyasyonuna yönelik araştırmaların yapılması, dili gelecek nesillere aktarmak için günden güne değer kazanmıştır. Dilin ayrışık özelliği ve konuşmacılarının dil içindeki bu çokdilliliğinin arka planını, bir dil topluluğunun içindeki farklı çeşitlilikleri tanımlamak ve açıklamak, toplumdilbilimin bir alt dalı olan varyasyon dilbilimin görevi haline gelmiştir⁶.

Dil hakkında düşünmek için kullandığımız değerler dizisini sadece dilsel yapı açısından değil, aynı zamanda dilsel varyasyon açısından da değerlendirmeliyiz. Dil çeşitleri, bir dil topluluğu üzerinden nasıl dağıtılmaktadır? Bu dağılımın hangi şekilde değerlendirilmesi gerekir? Bu işaretler, dil dışı özelliklere sahip olacağı gibi dil içi kullanımları da içermekte midir? gibi sorular bu dilbilim dalının aradığı cevapları içermektedir. Bunun yanı sıra;

- a) Her konuşmacının duruma, konuşma ortağına ve konuşma biçimine bağlı olarak kullanabileceği çeşitli kodları var mıdır?
- b) Her konuşmacı için konuya, eğitime ve yaşa bağlı olarak farklı sayıda kodları mevcut (iş, deneyim vb.) mudur?
- c) Konuşmacı her zaman bilinçli olarak ilgili kodu seçer mi?
- d) Konuşmacı, konuşma davranışında sabit değildir. Bu konular yaşam şekline, konuşma durumuna, zihin yapısına ve vb. hususlara bağlı mıdır?

gibi soruların da üzerinde durmaktadır. Bu nedenle varyasyon, değişken ve varyantlardan oluşan bir inceleme alanı olarak gösterilmektedir. Çeşitlerin yöntemsel olarak açıklanması ve betimlenmesi varyasyon dilbiliminin hedefidir. Başka bir deyişle, dilin, konuşmacıların iletişim ihtiyaçlarını karşılamak için sürekli gelişim halinde olan dinamik bir sistem olduğunu unutmadan araştırmalar ilerlemektedir. Bu nedenle dilbilimsel belirtiler bir dilin üç temel boyutundan oluşan pragmatik kriterlere göre açıklanmaktadır. Bu boyutlar varyasyon dilbiliminin özelliklerini tanımlamaktadır:

- a) Dildeki farklı sosyal-mekânsal ve toplumsal yapıların ifade sistemindeki kullanımı (iletişim biçiminin sosyal aralığı),

⁶ Ancak araştırmalara bakıldığında bazı dilcilerin bu dilbilim dalını ayrı bir alan gibi gösterdikleri görülmektedir. Bunu da bir bilimin konu alanına göre farklı bakış açılarını yansıtmaları ve açıklanmasına bağlamak mümkündür.

- b) Dilbilgisi içindeki farklı iletişim alanlarındaki anlamsal sistemin (anlambilim) işlevsel olarak performansı (iletişim alanı olarak fonksiyonel amaç),
- c) Tarihsel boyut.

Bu yolla bilginin dilbilimsel kalıplar, eyleme yönelik iletişim farklılıkları, metin ve konuşma türleri açısından tanımlanabilecek yazılı veya sözlü ifadelerin ortaya çıkarılması hem kültürel özellikler hem de dil içindeki değişkenlerin tanımlanması açısından oldukça önem kazanmaktadır.

Toplumsal köken veya bir sosyal tabakaya ait olan dil kullanımının ne ölçüde şekillendiği sorusu, toplumdilbiliminin alanına girmektedir. Bu nedenle terminolojik düzeyde toplumdilbilim ve varyasyon dilbilimin birbirleriyle nasıl ilişki içinde olduğu sorusuna burada yanıt vermek gerekir.

Varyasyon dilbilimi, dilde meydana gelen değişkenlerin kesinlikle deneysel (ampirik) olarak incelenmesini isteyen bir bilim dalıdır. Bu değişkenler, dil kullanımını belirleyen farklı özellikler tarafından tanımlanır. Tarihsel, sosyal, bölgesel ve durumsal olarak adlandırılabilir bu değişkenler örneğin bölgesel olarak lehçe, cinsiyete göre dil kullanımı, dilin yaşa özgü kullanımı, belli bir sosyal tabakaya ait bir dil biçimi, görüşme durumuna göre daha resmi bir dil kullanımını içermektedir. Açıkçası, tüm bunlar sosyal uygulamaların bir parçasıdır. Bu yüzden varyasyon dilbilimi, toplumdilbilimin bir alt alanını oluşturmaktadır. Bu durum Dittmar'ın (1997) tanımına da "toplumdilbiliminin konusu, dil sisteminin ve dil kullanımının toplumsal anlamıdır (değişkenleridir)" olarak yansımıştır. Aslında bir alt dal olarak varyasyon dilbiliminin toplumdilbilim bakış açısını sadece konuşmacının sosyal statüsüne bağlı olmayan durumları içerecek şekilde genişlettiği gerçeğini unutmamak gerekir. Dil kullanımındaki sınıf özelliklerinden bahsetmek toplumdilbilimin araştırma konusunu oluşturmaktadır. Varyasyon dilbilimi ise genel dilin bağdaşık bir birim olmadığını savunmakta ve dildeki özelliklerin varyasyonlara göre şekillendiğini göstermeye çalışmaktadır. Sinner, (2014: 16) bir dilin farklı varyasyonlarının tanımı ve bunların dil dışı faktörlerle bağlantısının bu dilbilimin görevi olduğunu belirtmektedir. Çeşitlilik ve farklılık kavramlarını ön planda tutarak örneğin reklam dilinin özelliklerini çeşitlilik olarak adlandırmaktadır. Bu şekilde çeşitlilik kavramının odağı, dilbilimsel kategorilerle ilişkilendirilerek kaç farklı iç dil yapısının mevcut olduğu ve bu çeşitlerin birbirinden nasıl ayırt edilebileceği sorusuna cevap aranmaktadır. Hem dilin içyapısı hem de dil dışı sosyal faktörlerin burada önemli rol oynadığı açıktır. Farklı konuşma yapılarının tamamen işlevsel olduğu ve farklılıklar içerdiği düşüncesi hâkimdir. Labov'un izinde dilsel varyasyonu istatistiksel yöntemler kullanarak ve farklı değerler alabilen değişkenlerle ilişkili olarak tanımlamak ve bunun yanı sıra telaffuzun sosyal sınıfa bağlı olarak değiştiği ancak konuşmacıların kullandığı dile uyum sağlayabildiği ve bunun sosyal ortama bağlı olarak farklı şekillerde yapıldığı ortaya çıkarılmıştır. Varyasyon dilbilimi, dilbilimsel çalışmaların özelliği olan doğal, kendiliğinden üretilen dil verilerinin kullanımı ve dil uygulamalarında veri işlenirken dil dışı değişkenlere bağlı olmayı ortaya çıkarmaktadır.

Bu dilbilim dalına özgü konuşmacıların farklı konuşma davranışlarını çözümlenmek ve açıklayabilmek için "toplumdilbilimsel varyasyon modeli" olarak adlandırılan bir yaklaşım geliştirilmiştir. Bu yaklaşım, belirli koşullar

altında insanların sistematik olarak değişen dil davranışlarını araştırmak için kullanılmaktadır. Yaklaşım ile ilgili standart özellikler şunlardır:

- Ulusal özellikler,
- Üst sınıf özellikleri,
- Değişmez özellikler,
- Yazılı özellikler,
- Kodlanmış özellikler.

Diğer özellikler zaman, mekân, sosyal sınıf ve sosyal durum olarak tanımlanmaktadır. Eva Neuland (2003) varyasyon dilbiliminin ana parametrelerini dört büyük değişken sınıfı olarak birbirinden ayırt etmektedir: Bunlar;

- Tarihsel değişkenler: Dil gelişim sürecindeki farklı dönemlerle ilgilidir.
- Diyalekt çeşitliliği: Farklı coğrafi dağılıma karşılık gelirler.
- Durumsal çeşitlilik: Farklı durumlarda veya alanlarda kullanılan özellikler.
- Topluluk dili çeşitliliği: Farklı sosyal gruplar tarafından kullanılan özellikler.

Eva Neuland'ın bu sınıflandırmasının yanı sıra Coseriu da bir sınıflandırma yapmıştır. Coseriu'nun dil teorisi sadece sistem ve norm arasındaki ayırım için önemli bir temel olmakla kalmamış, yayınları da varyasyon dilbiliminin temel metinlerini oluşturmuştur. Coseriu'ya (Coseriu 1988/2007: 139) göre varyasyon üç seviyede oluşmaktadır. Bunlar (Dürscheid, Schneider 2019:69);

- Bir dilin bölgesel varyasyonla olan ilişki düzeyi,
- Konuşmacıların sosyal bir gruba ait olmaları ve gruba özgü farklılıklar düzeyi,
- Farklı dil stilleri (örneğin konuşma dili vs.) düzeyi ve kullanıldıkları durumlar (örneğin ailede, işte, resmi vs.).

Birinci düzeydeki dilsel varyasyon farklı lehçelerde kendini göstermektedir. İkinci düzey ise grupla ilişkilidir. Farklı sosyal grupların farklı topluluk dili kullanmasından kaynaklanmaktadır. Geleneksel olarak konuşmacıların eğitim seviyesi ve yaşam tarzı gibi özelliklerle karakterize edilen belirli bir sosyal sınıfa veya tabakaya ait olmak için kullanılır. Farklılaşan faktörler ve özel iletişim alanları, gruba özgü çeşitlerin geliştirilmesi için uygundur. Yaş (gençlik dili, yaşlıların dili), cinsiyet ve cinsel kimlik gibi bazı meslek ve uzman gruplarına (terimler) ait faktörler gruba özgü değişkenlerin belirlenmesinde önemli rol oynamaktadır. Üçüncü düzey ise iletişim durumuna bağlı olarak kullanılan üslup veya bir dilin konuşma durumunu ifade etmektedir. Coseriu'ya göre, bu üç farklılık bir dilin iç mimarisini temsil etmektedir ve her üç boyut arasında süreklilik vardır. Burada dilsel iletişimin her biçiminde varsayılacak yakınlık/mesafe sürekliliği savunulmaktadır. Ancak yeni varyasyon dilbilimi çalışmalarında Coseriu'un değerlendirmeleri devam etmekle birlikte eleştirileri de beraberinde getirmektedir (Sinner, 2014: 220). Bu nedenle üç boyutun geniş bir alanı kapsadığı ama başka ilgili faktörlerin (iletimde ortakların güvenilirliği, konuşmanın spontan gelişimi, sözlü veya yazılı oluşu vs.) olduğu, iç ve dış faktörler

arasında bire bir korelasyon olmadığı vurgulanarak günümüzde varyasyon dilbiliminin beş boyuttan oluştuğu belirtilmektedir;

- Artzamanlı değişke,
- Coğrafi olarak belirlenmiş bölgesel dil değişkenliği,
- Sosyal tabakaya, gruba özgü ve sosyokültürel dil değişkenleri (argo, genç dili vs),
- İlgili iletişim durumunun (konuşma durumu, bağlam vs.) dikkate alarak bir dil değişkeninin kullanılması,
- Yazılı ve sözlü değişkenler.

Her bireyin dildeki değişkenlere hâkim olduğu ve her değişkenin bireyin dil sisteminde bir kullanım özelliğine sahip olduğu düşünüldüğünde bu tür kullanımların belirli sosyal koşullara göre değiştiği açıktır. Dilbilimsel olarak varyasyonun olduğu yerde birçok dil değişkeni de mevcuttur. Bu nedenle bir değişken hakkında genellemeler yapmaya başlamadan önce dilin iç faktörlerinin önemini dikkatle düşünmek son derece önemlidir. Krefeld (2010:59) bu faktörlerin boyutlarını şu şekilde göstermektedir:

Varyasyonun Boyutları		
Dil dışı	Konuşmacıya bağlı	Bölgesel, coğrafi
		Sosyal, sınıflar arası
		Edinç
	Duruma bağlı	Üslup ve ses tonu
	Tarih ve zamansal	Artzamanlı
Dil içi	Sürece bağlı	Sözlü/yazılı veya farklı ortamlarda dil kullanımı

Görüldüğü gibi varyasyonun boyutları bir dildeki dil dışı ve dil içi odaklanmalara bağlıdır. Konuşmacı ya da iletişimsel duruma bağlı özelliklerle sistematik olarak bir arada bulunan bir dizi özellik (metinsel, sözdizimsel, sözcüksel, fonetik vs.) tarafından tanımlanan bir dilsel yapıyı oluşturmaktadır. Dolayısıyla bu çeşitlerin her biri konuşmacılar tarafından büyük ölçüde tanınabilen dil dışı ve dil içi parametrelerle yakından ilişkilidir. Bu boyutlara göre işaretlenen varyantlar, varyasyon dilbiliminin çalıştığı temel birimleri ve konuşmacılar tarafından tanınan bir dizi dilsel parametreleri ifade ederek bu dilbilim dalının yapı taşlarını oluşturmaktadır. Burada

dikkate alınması gereken iki konu önemlidir: Konuşmacı ve varyant faktörü. Bu nedenle varyasyon, değişkenlerin ve varyantların oluşumuna göre şekillenmektedir.

4.0 Sonuç

1960'lı yılların sonlarında ve 1970'lı yılların başında toplumdilbilimin gelişmesinden sonra öncelikle dil engeli araştırmalarına odaklanan varyasyon dilbilimi, Amerikalı dilbilimci William Labov'un etkisiyle ortaya çıkmıştır. Varyasyonu, dilsel iletişimin tipik bir özelliği olarak göstermesi ve bunu açıklamaya çalışırken "dilsel değişkenler, farklı iletişimsel durumları, bu durumların tekrarlanmasında ve sosyal grup geleneklerindeki farklı kullanımlar" gibi konular ön plana çıkmaya başlamıştır. Sosyal köken ya da bir sosyal sınıf diline ait olmanın ne ölçüde kullanıldığı, dil kullanımı ve sosyal boyut ile ilgili karmaşık olayların öncelikle dilbilimsel-yapısal açıdan tanımlanması ve analiz edilmesi bu dilbilim dalının öncelikli hedefleri arasında yer almaktadır. Lehçe, standart dil ve lehçeler arasındaki ilişki; topluluk dilinin rolü ve yapısı; bireyde veya toplumda dilsel değişkenlere göre etkileşim (örneğin iki dillilik); dillerin görünümü; iki dilli konuşmacılar; kod değiştirme; yeni dillerin ortaya çıkması, dilsel öğelerin diğer dillerdeki sistemlere aktarılması; varyant kullanımının bir topluluk içinde farklı boyuttaki sorunu (örneğin politik dil) gibi konular başlıca araştırma konularıdır. Bu konular verilere dayanarak ve dilbilim içinde geliştirilen tanımlama yöntemleriyle ele alınmaktadır.

Aslında varyasyon, dillerin evrensel özelliklerinden biridir ve özellikle her dil için aşağıdaki sorular hep kafaları karıştırmıştır;

- a) Dil birimleri işlevlerini değiştirmeden veya kaybetmeden farklı şekillerde nasıl dile yansımaktadır?
- b) Dillerin yapı öğeleri, iki veya daha fazla varyantın sıklıkla mevcut olduğu potansiyel değişkenleri nasıl göstermektedir?
- c) Bir sözcük farklı yapı ve anlamlara sahip olabilir mi?
- d) Konuşmacılar farklı kimlikle ve ifadelerle seçme, ekleme ve çıkarma yoluyla bilgileri değiştiriyor mu?
- e) Sözcüksel olarak bir öğenin fonetik olarak değiştirilmesi ve bunun diğer bireyler tarafından anlaşılması nasıl gerçekleşmektedir?
- f) Konuşmacılar arasında nasıl bir ilişki vardır?
- g) Konuşma, toplumsal bilgi ve konuşma işlemleri sırasındaki etkileşimin değeri nedir?

Aslında dil istikrarlı bir sistem olmadığı için dil içindeki dilsel varyasyonun önemi bir kez daha ortaya çıkmaktadır. Dinamik ve karmaşık bir sistem olarak sürekli gelişim halinde olan dil, konuşmacılarının iletişim gereksinimlerini karşılamak ve konuşmacıların etkili bir iletişim kurmaları için yüzyıllar boyunca değişim ve gelişim süreçlerine maruz kalmıştır. Bu yüzden varyasyonun öğrenme ve edinme sürecinin bir parçası olduğunu unutmamak gerekir. Bu nedenle dil sisteminde veya konuşmada topluluğunun sosyal yapısına göre kabul edilen değişkenlerin öğretilmesi ve araştırılması gerekmektedir. Varyasyon dilbilimi de bu hususlara hizmet etmeye çalışmaktadır. Dolayısıyla bu dilbilim dalında dil, kapalı olandan ziyade açık olana doğru sürekli gelişen bir

sistem olarak değişiklikler yaşamakta ve dil dinamiği zamanla dilsel dönüşümlerle sonuçlandıkça dilsel özelliklerde de anlam ve yapı farklılıkları meydana gelmektedir.

Konuşmacıların birbirlerini anlamaları için bazı kalıpları ve yapıları, sosyal bağlam içindeki kullanım özelliklerini, kendimizin ve başkalarının arka planlarını, kültürlerini ve kimliklerini gün yüzüne çıkarmak için birçok faktörden etkilendiğimizi göstermemiz gerekmektedir. Bu yüzden varyasyonun gerçekten bir sorun değil, yenilikçi düşünmeyi ortaya çıkaran bir fırsat olduğunu göstermek yerinde olacaktır. Bu da dil teorisinin sınırlarını ve dilin doğasıyla ilgili geniş kapsamlı argümanları test etmekle mümkündür. Varyasyon dilbilimi de buna fırsat tanıyan bir yaklaşımı ortaya çıkarmaya çalışmaktadır.

KAYNAKÇA

- Ax, Wolfgang (1992). "Aristoteles". (Ed.) M. Dascal, D. Gerhardus, K. Lorenz, G. Meggle: Sprachphilosophie (Handbücher zur Sprach- und Kommunikationswissenschaft). Berlin, New York, 244-259.
- Becker, Martin (2013). Einführung in die spanische Sprachwissenschaft. Stuttgart: J. M. Metzler Verlag.
- Chomsky, Noam (1986). Knowledge of language: Its nature, origin, and use. New York: Praeger.
- Coseriu, Eugenio (1988/2007): Sprachkompetenz. Grundzüge der Theorie des Sprechens. (Ed.) Heinrich Weber. Tübingen: Narr (= Tübinger Beiträge zur Linguistik 508).
- Dağabakan, Fatma Öztürk (2012). "Toplumdilbilimsel Bir Kavram Olarak Kadın-Erkek Dil" Ayrımına Türkçe ve Almanca Açısından Bir Yaklaşım". A. Ü. Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi [TAED] 47, Erzurum, 87-106.
- Dittmar, Norbert (1997). Grundlagen der Soziolinguistik. Tübingen: Max Niemeyer Verlag.
- Dittmar, Norbert; Schlobinski, Peter; Wachs, Inge (1986). Berlinisch. Studien zum Lexikon, zur Spracheinstellung und zum Stilrepertoire. Berlin.
- Dürscheid, Christa; Schneider, Jan Georg (2019). Standardsprache und Variation. Tübingen: Narr Francke Attempto Verlag.
- Henne, Helmut (1986). Jugend und ihre Sprache. Darstellung, Materialien, Kritik. Berlin: Walter de Gruyter.
- Honeybone, Patrick (2011). Variation and linguistic theory. (Ed.) Maguire, Warren; McMahon, April. Analysing variation in English. Cambridge: Cambridge University Press, 151-177.
- Krefeld, Thomas (2010). "Italienische Varietätenlinguistik". Zeitschrift für italienische Sprache und Literatur, 63, 56-72.
- Labov, William (1972). Sociolinguistic patterns. Philadelphia: University of Pennsylvania Press.
- Munson, Benjamin.; Edwards, Jan.; Beckman, Mary E. (2005). Phonological knowledge in typical and atypical speech-sound development: Nature, assessment, and treatment. Topics in Language Disorders. 25. 190-206.
- Neuland, Eva (2003). Jugendsprache – Jugendliteratur – Jugendkultur. Frankfurt am Main: Peter Lang Verlag.
- Öztürk, Ali Osman; Balci, Tahir; Balci, Umut (2019). "Alamanya Türkülerine Dilbilimsel Bir Bakış : Code Switching". CUDS 2019 9.Current Debates in Social Sciences, Mayıs 2-4, Lefkoşa / Nicosia, TRNC.
- Sinner, Carsten (2014). Varietätenlinguistik. Tübingen: Narr Verlag.
- Toklu, Osman (2009). Dilbilime Giriş. Ankara: Akçağ.
- Türkçe Sözlük (2011). Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

Wolfram, Walt (2006). Variation and language: overview. (Ed.) Brown, Keith. Encyclopedia of languages and linguistics II. Oxford: Elsevier. 333-40.

İnternet

https://www.christianlehmann.eu/ling/ling_theo/index.html?https://www.christianlehmann.eu/ling/ling_theo/variation.php. 02.05.2020.

